

Konjunktion eller præposition? Om nogle ledsætningsinitiale elementers ordklasse¹

Michael Nguyen & Anna Sofie Hartling

Abstract

This paper deals with the part of speech categorization of some Danish words that have traditionally been classified as both prepositions and conjunctions, and often even as adverbs as well. More specifically, the paper investigates the classification of five temporal subclause-initial elements (*efter* ‘after’, *før* ‘before’, *inden* ‘before’, *indtil* ‘until’ and *siden* ‘since’). The paper argues that it is an unnecessary complication to consider these elements as anything but prepositions. To support this argument, three syntactic tests are devised: (i) the coordination, (ii) substitution and (iii) omission of the constituent(s) following these elements. The results are discussed in the context of two other approaches to part of speech categorization.

Nøgleord

præposition, konjunktion, ordklasser, præsriktivisme

1. Indledning

I denne artikel beskæftiger vi os med en række ord der ”i danske grammatikker og andre sprogbeskrivelser” i årevis har ført ”en dobbelttilværelse som forholdsord og bindeord” (E. Hansen 1975: 2). Erik Hansen nævner her specifikt ordene *før*, *fra*, *til* og *indtil*. Disse ord (bortset fra *indtil*) har og har haft et trefoldigt ordklassetilhør som foruden de nævnte omfatter adverbiumsordklassen, jf. *Retskrivningsordbogen* (RO) og *Den Danske Ordbog* (DDO).

Her tager vi konkret udgangspunkt i de temporale ledsætningsinitia-

1 Tak til Kasper Boye for gode redaktionelle kommentarer. Også tak til en anonym fagfælle og deltagere ved *Grammatiknetværksmødet 2021*. Eventuelle resterende fejl er naturligvis vores eget ansvar.

le elementer *efter, før, inden, indtil* og *siden* og argumenterer for at det er en unødigt komplikation at henregne disse ord til andre ordklasser end præpositionsordklassen. Vi afviser ordenes tilhørsforhold til adverbiumsordklassen af teoretisk-konceptuelle årsager, og vi afviser konjunktionsanalysen af primært empiriske årsager. Grundlæggende godtager vi den traditionelle ordklassetankegang, men søger at vise at det giver bedre mening at anse de fremhævede elementer i (1) for præpositioner end for konjunktioner:

- (1) Jeg har kun sovet i tre timer **efter/før/inden/indtil/siden** (at) solen stod op.

Vi er ikke de eneste, men blandt de få der har plæderet for at de nævnte ord i dansk kan nøjes med at få prædikatet ‘præposition’ (se referencer nedenfor). Den der tidligst har diskuteret dette emne grundigt, er netop Erik Hansen. I sine artikler fra 1975 og 1983 peger han på det generelt problematiske ved den præskriptive tilgang, hvor man – i stedet for i sproget selv – tager udgangspunkt i hvad såkaldt dannede mennesker har besluttet hører til en rigssprogsnorm. Denne tilgang fører bl.a. til arbitrære ordklasseskæl:

“Når det konstateres at rigsmålet har
efter at, før at, ved at, med at osv. + bisætning
 men
før, inden, til, fra, siden osv. + bisætning
 så løser grammatikerne problemet gennem terminologien,
 idet de klassificerer *efter, før, ved, med* osv. som præpositioner,
 og *før, inden, til, fra, siden* som præpositioner og konjunktioner.”
 (E. Hansen 1983: 74)

Den skriftlige rigssprogsnorm har igennem årtier bandlyst konstruktionen ‘konjunktion + *at*’, og derfor har det været bekvemt at udnævne de funktionsord som ”de dannede” anvender i kombination med *at* + ledsætning, til præpositioner. Men dette fører til en ringslutning: ”Da *at*’et imidlertid er det eneste kriterium for klassifikationen, bliver det en ringslutning hvis man fx hævder at *før* indleder bisætning uden *at* fordi *før* er en konjunktion” (E. Hansen 1983: 75). Præskriptivisterne har altså ikke noget kvalificeret bud på hvorfor *før* ikke er en præposition i konstruktionen *før at*.

Dette er sagens kerne: Nogle præpositioner kan indlede ledsætninger, fx i *Han tænkte på hvornår han ville få sin julegave*, mens konjunktioner netop defineres ved at indlede ledsætninger. Denne syntaktiske egenskab – at kunne indlede ledsætninger – har præpositioner og konjunktioner således tilfælles (se fx Hagège 2010: 327 for et typologisk perspektiv). Det er derfor – med Wiwels ord – ”en overdrivelse” at regne fx *fra* og *til* til to forskellige ordklasser alt efter om der følger en NP eller en sætning efter (Wiwel 1901: 229).

Kriterierne for hvordan sådanne ord tilskrives en ordklasse, er syntaktiske – både i den præskriptive tilgang, som Erik Hansen kritiserer, og i de fleste andre beskrivelser vi er bekendte med (se dog Brøndal 1928). Der tages udgangspunkt i hvilke elementer der kan og ikke kan følge efter hhv. præpositioner og konjunktioner. Vi tager disse kriterier op til revision og foreslår tre syntaktiske tests som kan være med til at kvalificere diskussionen.

Artiklen er struktureret som følger: I afsnit 2 beskriver vi vores tilgang til ordklasser generelt. I afsnit 3 giver vi en kort redegørelse for tidligere litteraturs kategoriseringer af *efter*, *før*, *inden*, *indtil* og *siden* mht. ordklasse. I afsnit 4 præsenterer vi de tre syntaktiske tests som vi bruger til at argumentere for at *efter*, *før*, *inden*, *indtil* og *siden* bedre kan klassificeres som præpositioner. Derefter diskuterer vi i afsnit 5 resultaterne af de syntaktiske tests og sætter dem i sammenhæng med andre, ikke-traditionelle tilgange til ordklassespørgsmålet. Endelig sammenfatter vi artiklen i afsnit 6.

2. Forskellige tilgange til ordklasser

Ordklasseinddelingen kan ses som udtryk for menneskets behov for at kategorisere for at få orden på verden (jf. Harnads 2005 *fyndord to cognize is to categorize*). I det lys er den traditionelle ordklasseinddeling et udmærket (omend ikke uproblematisk) redskab: Den hjælper med at skabe overblik over sprogs ordstof og har som sådan en høj deskriptiv værdi. Med denne artikel gør vi altså ikke op med ideen om ordklasser.

Vi har ej heller i denne sammenhæng noget at udsætte på de traditionelle beskrivelser af hvad der generelt karakteriserer de enkelte ordklasser. Vi er derimod uenige i klassificeringen af en række konkrete ledsætningsinitiale ord.

Vi kommer i det perspektiverende afsnit 5 ind på andre tilgange til ordklassespørgsmålet: ideerne om ‘ordklassepotentiale’ og om såkaldt fleksible og rigide ordklasser. Vi afviser ikke at det kan være gunstige veje at gå, men i denne sammenhæng læner vi os op ad traditionen, både hvad angår

ordklassetilgangen, og hvad angår analysemetoden, som er gængs distributionsanalyse. Denne analysetilgang har især Croft (fx 2001: 30-44; 2009: 157-158) kritiseret for at være et eksempel på ‘metodisk opportunisme’: Hvis ord og syntagmer har forskellig distribution i forskellige konstruktioner, hvordan kan vi da vide hvilke konstruktioner der bør anvendes for at afgrænse ordklasserne? Ifølge Croft kan man altså udvælge de konstruktioner man vil, for at fremføre det argument man ønsker. Vi mener ikke at denne artikel er det rette sted at diskutere denne ret fundamentale kritik af distributionsanalyse – en praksis som er gængs indenfor fx både funktionelle og formelle teorier. I stedet henviser vi til forskellige modsvar på kritikken, se Aarts (2007), Chung (2012: 138-139) og Seuren (2004: 603-605).

3. Om ordklasserne konjunktion og præposition

I denne artikel stiller vi to alternative analyser op overfor hinanden: **konjunktionsanalysen** og **præpositionsanalysen**. I konjunktionsanalysen er *efter*, *før*, *inden*, *indtil* og *siden* konjunktioner og dermed en del af ledsætningen. I præpositionsanalysen er *efter*, *før*, *inden*, *indtil* og *siden* præpositioner og ikke en del af den ledsætning som de selekterer som styrelse. De to analyser er gengivet i skematisk form nedenfor:²

(2) **Konjunktionsanalysen:** [_S efter/før/inden/indtil/siden
+ resten af ledsætningen]

(3) **Præpositionsanalysen:** [_{PP} efter/før/inden/indtil/siden +
ledsætning som styrelse]

Når vi i det følgende bruger vendinger som “X indleder en sætningsformet konstituent” eller “X efterfølges af en sætningsformet konstituent”, skal disse forstås rent deskriptivt. Med sådanne vendinger tager vi ikke stilling til om X er indenfor ledsætningen eller udenfor ledsætningen, som i hhv. (2) og (3). Om det ene eller det andet gælder, fremgår af de relevante steder i artiklen. Vi vil desuden bruge vendingen “den efterfølgende konstituent”, og med denne vending tager vi heller ikke stilling til om konstituenten er “resten af ledsætningen” som i (2) eller blot er en ledsætning som i (3).³

2 Vi følger den internationale litteratur og noterer (led)sætninger som S.

3 Vi mener at resten af ledsætningen i (2) er en konstituent, men dette er ikke væsentligt i denne sammenhæng.

Lettere forenklet er ledsætningsinitiale elementer som *efter, før, inden, indtil* og *siden* i tidligere litteratur blevet kategoriseret som (i) underordnende konjunktioner (se Bjerre et al. 2008: 54; Mortensen 2006; Nissen 2003 [1993]: 62; Rask 1993: 26), som (ii) elementer med en konjunktionel anvendelse (se Allan et al. 1995: 382; Brøndal 1928: 100; Christensen & Christensen 2014 [2005]: 149, 154; E. Hansen 2006: 38-39; Aa. Hansen 1967 III: 362-363; Mikkelsen 1975 [1911]: 484; Rehling 1965: 52) og endelig som (iii) præpositioner (se Diderichsen 1976 [1946]: 33, og også Jespersen 1924: 88-90). Det er kendetegnende at litteraturen i grove træk har kategoriseret elementerne som det ene eller det andet uden yderligere argumentation.

I litteraturen om engelsk har man behandlet dette emne grundigere, se Aarts 2004: 15-16, 19-20, slutnote 7; 2007: 439-440; Dubinsky & Williams 1995; Emonds 1970: 180-190; 1985: kap. 7; 1987: 29-33; Geis 1970: 112; Jackendoff 1973: 78-79; Jacobsson 1977: 39-41; Huddleston & Pullum 2002: 599 ff.; 2004: 105-107; Hunter 1784: 113-114; Jaworska 1994: 3304-3306; Pullum 2009: 263-270. Vores artikel viderefører Erik Hansens diskussion om danske ledsætningsinitiale elementer og er et forsøg på at kvalificere den med empiriske argumenter.

Det er velkendt at en præposition knytter en styrelse til sig. Med inspiration fra Brøndal (1928: 34, 53-55, 100-101), Diderichsen (1976 [1946]: 33, 184, 207-208), E. Hansen & Heltoft (2011: 211-212) og Jespersen (1924: 87-90) antager vi dog at en præposition ikke behøver at selekttere en styrelse. Hvad angår styrelsen, ser det ud til at de fleste grammatikere er enige om at dens materiale prototypisk er en NP (se også Gunkel & Hartmann 2020: 70 og Jaworska 1994: 3304). Vi går et skridt videre og antager at en præposition nødvendigvis skal kunne tage en NP. Der er desuden konsensus om at styrelsen kan være en sætning eller en *at*-infinitivkonstruktion, afhængigt af den konkrete præposition. Yderligere har flere grammatikere foreslået at styrelsens materiale også kan være andre konstituenttyper, fx PP'er og AdvP'er (fx i *fra på mandag* og *fra dengang*) (Allan et al. 1995: 376; Becker-Christensen 2010: 226; Dahl 1884: 172; Aa. Hansen 1967 III: 356-363; Mikkelsen 1975 [1911]: 128-129, 132). Dette tilslutter vi os: En præpositions styrelse kan være mange forskellige konstituenttyper, herunder sætninger, *at*-infinitivkonstruktioner, PP'er og AdvP'er (se desuden Hagège 2010: 52-57, 223 ff. og Huddleston & Pullum 2002: 599; 2004: 105).

Vi antager altså (i) at en præposition ikke behøver at selekttere en styrelse; (ii) at præpositionens styrelse i princippet skal kunne være en NP; (iii) at styrelsens materiale kan være mange forskellige konstituenttyper. M.a.o.:

En præposition er en præposition, uanset om den selekterer en styrelse, og uanset hvilket materiale dens styrelse består af.

Det at en præposition er en præposition uanset hvilken sammenhæng den indgår i, er parallelt med hvordan et verbum opfører sig: Det er ganske ukontroversielt at et verbum er et verbum uanset hvilket materiale det selekterer, fx en PP, *De bor* [_{PP} *i Randers*], eller en AdvP, *De bor* [_{AdvP} *alene*]/ [_{AdvP} *rundt om søen*], og uanset om det overhovedet selekterer en konstituent, fx *De spiser* [æblerne]; *De spiser*.⁴

I forlængelse heraf afviser vi at fx *før* skulle være et adverbium i *Vi mødtes to dage før*, hvorimod det skulle være en præposition i *Vi mødtes to dage før festen*. Som just nævnt selekterer en præposition ikke nødvendigvis en styrelse. Det er unødvendigt at antage at et givet ord tilhører mere end én ordklasse, medmindre det kan vises at ordet opviser klart forskellig distribution og/eller semantik (jf. Ockhams ragekniv; se også Aarts 2007: 439-441). Dette gælder fx *da* når det er et adverbium (*Vi gør det da bare nu, gør vi ikke?*), og når det er en konjunktion (*Vi gør det nu da vi ikke har tid senere*).

Hvad underordnende konjunktioner angår, er der i højere grad konsensus om hvad de efterfølges af: En underordnende konjunktion indleder en ledsætning (se fx Hansen & Heltoft 2011: 208, 210; Mikkelsen 1975: 484). Denne opfattelse af konjunktioners syntaks tilslutter vi os også.

Umiddelbart ser det ikke ud til at betydning alene kan bruges som kriterium for ordklasseinddeling af præpositioner og konjunktioner. Paul Diderichsen, som ellers anser betydning for det vigtigste kriterium, anvender syntaktiske kriterier for inddeling af de ubøjelige ord (Diderichsen 1976 [1946]: 33). I vores sammenhæng er det særligt relevant at pege på den semantiske fællesmængde som de temporale præpositioner og konjunktioner har. Eftersom der findes både temporale præpositioner og temporale konjunktioner, kan man ikke på baggrund af semantiske kriterier alene afgøre om et givet element er det ene eller det andet. Andre har peget på at deres grundlæggende betydning er den samme: Ifølge Wiwel (1901) er både præpositioner og konjunktioner bindeord – eller ”dobbelt forbundne partikler”, dvs. ord som virker som ”forbindelsesled imellem de to (mere eller mindre omfattende) taleled, hvormed de selv er forbundne” (Wiwel 1901: 210), og ifølge Brøndal (1928: 78, 113) har både konjunktioner og præpositioner relatorbetydning (se også Emonds 1987: 4-5, 29).

4 Her ser vi bort fra at verber desuden selekterer subjektet som konstituent. Vi ser ligeledes bort fra at verber har morfologiske fællestræk som udgrænser dem som verber. Som bekendt har præpositioner ikke tilsvarende morfologi.

Foruden semantiske ligheder har præpositioner og konjunktioner som nævnt det syntaktiske forhold tilfælles at de kan indlede ledsætninger. Hvordan skal man da kunne afgøre om temporale ledsætningsinitiale elementer som *efter* og *da* i (4) og (5) tilhører den ene eller den anden ordklasse?

(4) De lagde sig til at sove efter de var kommet hjem.

(5) De lagde sig til at sove da de var kommet hjem.

I denne artikel forsøger vi at kaste lys over hvor den syntaktiske lighed mellem ledsætningsinitiale elementer som *efter* og *da* ophører.

4. Syntaktiske tests

Vi vil bruge tre syntaktiske tests til at argumentere for at *efter*, *før*, *inden*, *indtil* og *siden* bedre kan analyseres som præpositioner end som konjunktioner. Testene angår:

- (I) Sideordning af den efterfølgende NP og ledsætning
- (II) Udeladelse af den efterfølgende konstituent
- (III) Substitution af den efterfølgende konstituent.

4.1. Sideordning af den efterfølgende NP og ledsætning

Denne test går tilbage til Otto Jespersen (1924: 87-89) og tages op i moderne tid af Huddleston & Pullum (2002: 1327) og Pullum (2009: 263-265); undersøgelsesproget for disse lingvister er engelsk. Testens underliggende præmis er at et ord, realiseret i en konkret kontekst, ikke kan tilhøre to forskellige ordklasser på en og samme tid. Se følgende naturligt forekommende eksempler:

- (6) After [_{NP} the Baden business], and [_S he had dragged off his wife to Champagne], the Duke became greatly broken.

(Jespersen 1924: 89)⁵

5 Jespersen nævner at eksemplet stammer fra en roman af den britiske forfatter William Makepeace Thackeray – dog uden at sige hvilken. Vi har fundet eksemplet i romanen *The Newcomes*; i 1965-udgaven (Thackeray 1965 [1854-1855]) er eksemplet skrevet således:

(i) After the Baden business—and he had dragged off his wife to Champagne—the Duke became greatly broken.

(Thackeray 1965 [1854-1855]: 392)

- (7) After [_S their rubber plantation failed], and [_{NP} her husband's death on the Upper Rewa in 1885], she maintained her three young children with a tiny store.

(Huddleston & Pullum 2002: 1327)

I begge eksempler er en NP og en ledsætning (S) sideordnet, og *after* indleder begge sideordningsled. Da et ord i en konkret kontekst ikke kan tilhøre to forskellige ordklasser på en og samme tid, og da en konjunktion ikke kan indlede andet end ledsætninger, kan *after* ikke være en konjunktion. *After* kan derimod godt være en præposition: En præposition kan både indlede en NP og en ledsætning. Af de to analyser er præpositionsanalysen klart at foretrække.

Havde testen medført et ugrammatisk resultat, kunne det skyldes at *after* er en konjunktion og ikke en præposition; en konjunktion kan kun indlede ledsætninger. Præpositionsanalysen ville dermed være mindre sandsynlig eller ligefrem afvist.

Man bør dog holde sig for øje om sideordningskonstruktioner med NP og ledsætning er underlagt restriktioner som ikke har noget at gøre med *after's* ordklasse. Et ugrammatisk resultat ville i givet fald ikke vise noget som helst om *after's* ordklasse, men derimod at sådanne sideordningskonstruktioner er underlagt visse restriktioner (hvad de så end måtte være). Det ser ud til at denne type sideordningskonstruktioner er underlagt end- og stærke restriktioner, se Jespersen (1924: 89) og Pullum (2009: 264-265), men da de rent faktisk er grammatisk mulige, tyder det på at *after* ikke er en konjunktion, men derimod bedre kan analyseres som en præposition.

Argumentationen for *after's* præpositionsstatus kan overføres til dansk. Her er den empiriske evidens noget stærkere; sideordning af NP og ledsætning ser ud til at være underlagt færre restriktioner (omend det sjældent forekommer i faktisk sprogbrug):

- (8) **Efter** [_{NP} mandens død] og [_S hun rent faktisk fik tid til sig selv], kastede hun sig ud i en jordomrejse.
- (9) **?Før/inden** [_{NP} mandens hjemkomst] og [_S hun overhovedet fik sagt farvel], kastede hun sig ud i en jordomrejse.
- (10) **Indtil** [_{NP} coronarestriktionernes ophør] og [_S du rent faktisk skal hjem], kan du fint færdiggøre din afhandling.

- (11) Hun rørte den nemlig aldrig. Brød sig simpelthen ikke om at køre bil. Med gaven stillede hun som betingelse, at hun aldrig ville se en regning på den bil. Alle udgifter var juniors. Som de i øvrigt havde været det **siden** [_{NP} faderens død], og [_S sønnen fik reel dispositionsret].⁶

((11) er fra KorpusDK.)

Elementerne i fed indleder både NP'er og ledsætninger. Da konjunktioner kun kan indlede ledsætninger, mens præpositioner kan indlede begge dele, er præpositionsanalysen klart at foretrække. Hvis sideordningen havde været ugrammatisk, kunne testen i princippet falsificere præpositionsanalysen. Konjunktionsanalysen ville derimod være i overensstemmelse med et sådant resultat – en konjunktion kan nemlig ikke indlede en NP.

4.2. *Substitution af den efterfølgende konstituent*

Denne test handler om hvorvidt konstituenten efter *efter*, *før*, *inden*, *indtil* og *siden* kan substitueres med en proform. Som (12) og (13) viser, er det et empirisk faktum at konstituenten efter en konjunktion ikke kan substitueres med en proform, hvorimod konstituenten efter en præposition godt kan (det understregede er blevet substitueret):

- (12) *Hun snakkede om bogen **da den blev udgivet**, men også om sin nye film **da dette**.
- (13) Inter-fansene vil nok feste videre i et godt stykke tid, **ovenpå at de søndag sikrede sig det italienske mesterskab**.⁷ ... Men **ovenpå det** må man spørge sig selv om Inter kan genvinde mesterskabet næste år.

6 Bemærk at der er to læsningsmuligheder af sideordningskonstruktionen: Det andet sideordningsled kan enten være en ledsætning eller en helsætning. At den første læsningsmulighed overhovedet findes, er tilstrækkeligt for vores argumentation. Det betyder altså at *sønnen fik reel dispositionsret* kan analyseres som styrelsen for præpositionen *siden*.

7 Den første periode er et naturligt forekommende eksempel fra <https://indkast.dk/nyhed/194251/se-vilde-billeder-inter-fans-indtager-milano-i-ekstatisk-mesterskabs-jubel>. Den anden periode er konstrueret. Det er i øvrigt irrelevant om *ovenpå* betragtes som én kompleks præposition eller som to ord, hvoraf *oven* er et adverbium og *på* er en præposition (se Nguyen 2019: 125-127, 130-131; 2020: 254-262). Det afgørende er at sætningen er en styrelse til en præposition, uanset om denne præposition er *ovenpå* eller *på*.

Konstituenten efter *efter*, *før*, *inden*, *indtil* og *siden* kan substitueres med en proform uanset om der er tale om en NP eller en sætningsformet konstituent:

- (14) Hun snakkede om bogen **efter** [_{NP} arrangementet]/[_S (at) den var udgivet], men kort **efter det** blev bogen bandlyst i vide kredse.
- (15) Hun snakkede om bogen **før/inden** [_{NP} arrangementet]/[_S (at) den var udgivet], men allerede **før/inden det** var den blevet lækket.
- (16) Hun snakkede konstant om bogen **indtil** [_{NP} dens udgivelse]/[_S (at) den var udgivet], også selvom udgiveren havde hemmeligholdt den indtil **da**.
- (17) Hun snakkede konstant om bogen **siden** [_{NP} dens udgivelse]/[_S (at) den blev udgivet], for **siden da** havde journalisterne kimet hende ned.

Muligheden for substitution med en proform tyder på at der ikke er tale om konjunktioner. Det er derimod muligt at der er tale om præpositioner. Præpositionsanalysen er m.a.o. at foretrække fremfor konjunktionsanalysen. Hvis den sætningsformede konstituent derimod ikke kunne erstattes med en proform, ville konjunktionsanalysen være at foretrække. Præpositionsanalysen ville være falsificeret eller i hvert fald problematiseret (se Nguyen 2021: 123-132 for visse restriktioner på hvornår styrelsen kan erstattes med en proform).

4.3. Udeladelse af den efterfølgende konstituent

Denne test angår muligheden for at udelade konstituenten efter hhv. en præposition og en konjunktion. Det er et empirisk faktum at konstituenten som følger efter en præposition, nogle gange kan udelades (18), men ikke altid (19). Overstregingerne nedenfor angiver udeladelse.

- (18) Man støder kun på få skulpturer, men der er perler **iblandt dem**.
(Eksemplet bygger på et eksempel under opslagsordet *iblandt* som adverbium i *Den Danske Ordbog*.)
- (19) Kan du se manden derovre? *Du skal lægge bøgerne hos ~~ham~~.

Konstituenten som følger efter en konjunktion, kan derimod aldrig udelades:

- (20) *Man støder kun på få skulpturer når/hvis **man kigger rundt**.⁸

Konstituenten som efterfølger *efter*, *før*, *inden* og *siden*, kan udelades. Dette gælder uanset om denne konstituent er en NP eller en sætningsformet konstituent:

- (21a) Festen havde været slut i tre dage. Han skulle egentlig have mødtes med hende kort **efter/før/inden** [_{NP} festen].
- (21b) Festen havde været slut i tre dage. Han skulle egentlig have mødtes med hende kort **efter/før/inden** [festen var slut].
- (22a) Festen havde været slut i tre dage, og han havde ikke mødt hende **siden** [_{NP} festen].
- (22b) Festen havde været slut i tre dage, og han havde ikke mødt hende **siden** [festen havde fundet sted].

Dette tyder på at *efter*, *før*, *inden* og *siden* i hvert fald ikke er konjunktioner. Derimod er dataene forenelige med en analyse af disse elementer som præpositioner (som i (21a) og (22a)), og præpositionsanalysen er derfor at foretrække. Hvis udeladelse af NP havde været grammatisk, mens udeladelse af den sætningsformede konstituent havde været ugrammatisk, ville konjunktionsanalysen derimod være at foretrække fremfor præpositionsanalysen.

Hvad angår *indtil*, så kan den efterfølgende konstituent ikke udelades. Dette er uafhængigt af om *indtil* indleder en NP og dermed utvetydigt er en præposition, eller om *indtil* indleder en sætningsformet konstituent:

- (23) *Vi holdt mange møder **indtil** [_{NP} den skæbnsvangre nat].

8 I udtrykket *had nu hvis?* ser det umiddelbart ud til at den efterfølgende konstituent er udeladt. Vi anser *had nu hvis?* for en uafsluttet ytring som er blevet en form for fast udtryk, snarere end en produktiv dannelsesmåde med *hvis*. Bemærk desuden at vi som nævnt antager at en præposition skal skulle selektere en NP, og eftersom *når* og *hvis* ikke kan det, kan de ikke regnes for præpositioner.

(24) *Vi holdt mange møder **indtil** [~~vi havde løst problemet~~].

Dataene er kompatible med både en konjunktionsanalyse og en præpositionsanalyse af *indtil* i (24). En konjunktionsanalyse kan ikke have udeladt efterfølgende konstituent, og det kan nogle præpositioner heller ikke, herunder *indtil* (se (23)). Ud fra den videnskabsteoretiske idé om Ockhams rasekniv er der ingen grund til at sige at *indtil* tilhører to ordklasser, altså at *indtil* er en præposition i (23), men en konjunktionsanalyse i (24). I stedet kan man nøjes med ét ordklassetilhør og dermed også regne *indtil* for en præposition i (24).

Sagen ville have været anderledes hvis udeladelse af NP'en havde givet et grammatisk resultat, og hvis udeladelse af den sætningsformede konstituent havde givet et ugrammatisk resultat – dvs. hvis (23) havde været grammatisk og (24) ugrammatisk. I det tilfælde ville konjunktionsanalysen af *indtil* i (24) være klart at foretrække.

Udeladelsestesten viser altså at præpositionsanalysen af *efter*, *før*, *inden* og *siden* er at foretrække fremfor konjunktionsanalysen. Hvad *indtil* angår, er testens resultater kompatible med både præpositions- og konjunktionsanalysen. Det er imidlertid unødvendigt at regne med at *indtil* hører til to ordklasser fremfor blot én, og præpositionsanalysen er derfor at foretrække.

5. Udblik

Med de tre syntaktiske tests vi præsenterede og anvendte i afsnit 4, har vi vist at de ledsætningsinitiale elementer *før*, *inden*, *indtil*, *efter* og *siden* bedre lader sig analysere som præpositioner end som konjunktionsord. Sådanne diplomatiske, knap så stærke formuleringer mener vi at analyseresultaterne kan bære. Man kan overveje om de også kan bære en stærkere konklusion, nemlig at de diskuterede elementer **er** præpositioner og **kun** præpositioner. Grundet præpositionernes generelt temmelig uensartede distribution er denne konklusion muligvis for bastant.

Som nævnt i afsnit 2 har andre ordklasserforskere tilvejebragt ideen om at der findes sprog der har fleksible ordklasser, altså ordklasser hvis medlemmer kan bruges i mere end én funktion (se fx Rijkhoff 2007: 714 ff., Hengeveld & Rijkhoff 2005, Rijkhoff & van Lier 2013, alle med en typologisk vinkel). I modsætning hertil er der rigide ordklasser, dvs. ordklasser hvis medlemmer kan bruges i en og kun en funktion.

I dansk sammenhæng går Jensen (2016) til problemstillingen fra en

anden synsvinkel: Hun gør op med forestillingen om at ord tilhører ordklasser a priori. Jensen gennemgår problemerne ved ordklassetilskrivning: uensartede kriterier for ordklasseinddelingen, uklare grænser mellem ordklasserne og uenighed om både antallet af ordklasser og de givne ordklassers inventar. Før at løse nogle af disse problemer plæderer hun for at ord fremfor at tilhøre én bestemt ordklasse har ordklassepotentiale. Deres ordklasse bliver altså først åbenbar når de ”møder [...] morfosyntaksen”, nemlig når de anvendes i en konkret sammenhæng (Jensen 2016: 104). Eksempelvis har ordet *inden* potentiale til at være adverbium, præposition og konjunktion (Jensen 2016: 100).

Vi er ikke nødvendigvis uenige i ideen om fleksible og rigide ordklasser eller ideen om ordklassepotentiale, og vores analyse er forenelig med begge dele. Hvis vi kombinerer vores analyse med førstnævnte idé, tilhører elementer som *efter*, *før*, *inden*, *indtil* og *siden* en rigid ordklasse hvis medlemmer kun kan bruges i præpositionel funktion. Alternativet, som vi afviser, er at betragte dem som tilhørende én fleksibel ordklasse hvis medlemmer kan bruges i flere funktioner, nemlig i adverbial (bortset fra *indtil*), præpositionel og konjunktionel funktion.

Hvis vi kombinerer vores analyse med Jensens ide om ordklassepotentiale, har elementer som *efter*, *før*, *inden*, *indtil* og *siden* ikke potentiale til at være andet end præpositioner, og elementernes møde med morfosyntaksen ændrer ikke på hvilken ordklasse de tilhører. Vi er uenige med Jensen (og mange andre) i at sådanne elementer tillige skal analyseres som konjunktioner og adverbier, selv i deres møde med morfosyntaksen: Der er empiriske argumenter der taler imod konjunktionsanalysen (se afsnit 4), og der er teoretisk-konceptuelle grunde til at det er unødvendigt at operere med adverbiumsanalysen (se afsnit 3). Til gengæld er der forhold der taler for at de bedre kan analyseres som præpositioner.

6. Sammenfatning

I denne artikel har vi diskuteret hvilken ordklasse en række elementer tilhører når de indleder ledsætninger. Det drejer sig om de temporale elementer *efter*, *før*, *inden*, *indtil* og *siden*.

I afsnit 1 gjorde vi opmærksom på at den præskriptive grammatik ikke har klassificeret disse elementer på nogen gangbar måde. I afsnit 2 beskrev vi vores tilgang til ordklasserne: Ord kan med fordel inddeles i ordklasser, og de kriterier som traditionelt er blevet brugt til afgrænsning af de enkelte ordklasser, er grundlæggende brugbare. I afsnit 3 gennemgik

vi hvordan sådanne ledsætningsinitiale elementer er blevet klassificeret i litteraturen. Der er overordnet set tre opfattelser: De er (i) konjunktioner, (ii) elementer som bruges som konjunktioner og (iii) præpositioner. I afsnit 4 brugte vi tre syntaktiske tests til at argumentere for at elementerne bedre lader sig analysere som præpositioner end som konjunktioner. De tre tests angik (i) sideordningskonstruktioner med NP og ledsætning, (ii) substitution af den efterfølgende konstituent og (iii) udeladelse af den efterfølgende konstituent. I afsnit 5 satte vi vores analyse i sammenhæng med to andre tilgange til ordklasser: Ordklasser kan være fleksible eller rigide, og ord kan have ordklasserpotentiale fremfor at tilhøre bestemte ordklasser. Vores analyse er forenelig med begge tilgange, men ikke umiddelbart forenelig med en analyse hvor adverbiums- og konjunktionsordklasserne spiller nogen rolle.

Vi håber at vores analyse er med til at kvalificere den diskussion som Erik Hansen (1975; 1983) påbegyndte. Under alle omstændigheder mener vi at analysen rummer nogle interessante perspektiver. I fremtidig forskning ville det eksempelvis være interessant at se om de tre tests kan bruges på andre ledsætningsinitiale elementer, både i dansk og i andre sprog. Testene kan give anledning til at man overvejer om sådanne ord skal rekategoriseres.

Om forfatterne

Michael Nguyen, ph.d., forsker i Dansk Sprognævn.

Anna Sofie Hartling, ph.d., forsker i Dansk Sprognævn.

Litteratur

- Aarts, B. (2004): Modelling linguistic gradience. *Studies in language* 28(1), 1-49. doi:10.1075/sl.28.1.02aar.
- Aarts, B. (2007): In defence of distributional analysis, pace Croft. *Studies in language* 31(2), 431-443. doi:10.1075/sl.31.2.06aar.
- Allan, R., P. Holmes & T. Lundskaar-Nielsen (1995): *Danish: A comprehensive grammar*. London & New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- Becker-Christensen, C. (2010): *Dansk syntaks*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Bjerre, B., R. Forsberg & G.R. Nielsen (2008): *Ind i sproget: grundbog til almen sprogforståelse*. Århus: Systime.

- Brøndal, V. (1928): *Ordklasserne: partes orationis*. København: Gad.
- Christensen, R.Z. & L. Christensen (2014 [2005]): *Dansk grammatik*. 3. udg. Odense: Syddansk Universitet.
- Chung, S. (2012): Reply to the commentaries. *Theoretical linguistics* 38(1-2), 137-143. doi:10.1515/tl-2012-0007.
- Croft, W. (2001): *Radical construction grammar: Syntactic theory in typological perspective*. Oxford: Oxford University.
- Croft, W. (2009): Methods for finding language universals in syntax. I: *Universals of language today*. S. Scalise, E. Magni & A. Bisetto (red.). Dordrecht: Springer Netherlands, 145-164. doi:10.1007/978-1-4020-8825-4_8.
- Dahl, B.T. (1884): *Bidrag til dansk Sætningslære*. København: J. H. Schubothe.
- Diderichsen, P. (1976 [1946]): *Elementer dansk grammatik*. 3. udg. København: Gyldendal.
- Dubinsky, S. & K. Williams (1995): Recategorization of prepositions as complementizers: The case of temporal prepositions in English. *Linguistic inquiry* 26(1), 125-137.
- Emonds, J. (1970): *Root and structure-preserving transformations*. Cambridge, MA: MIT, ph.d.-afhandling.
- Emonds, J. (1985): *A unified theory of syntactic categories*. Dordrecht & Cinnaminson: Foris. doi:10.1515/9783110808513.
- Emonds, J. (1987): Parts of speech in generative grammar. *Linguistic analysis* 17(1-2), 3-42.
- Geis, M.L. (1970): *Subordinating conjunctions in English*. Cambridge, MA: MIT, ph.d.-afhandling.
- Gunkel, L. & J. Hartmann. (2020): Remarks on prepositional object clauses in Germanic. *Nordlyd* 44(1), 69-91. doi:10.7557/12.5244.
- Hagège, C. (2010): *Adpositions*. New York: Oxford University. doi:10.1093/acprof:oso/9780199575008.001.0001.
- Hansen, Aa. (1967): *Moderne dansk III*. København: Grafisk Forlag.
- Hansen, E. (1975): At eller ikke at. *Nyt fra Sprogævnet* 14, 1-4.
- Hansen, E. (1983): Det pleonastiske at. *Danske studier* 78, 61-80.
- Hansen, E. (2006): *Dæmonernes port: Materialet til studiet af dansk sprog*. 5. udg. København: Hans Reitzels Forlag.
- Hansen, E. & L. Heltoft (2011): *Grammatik over det danske sprog*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab og Odense: Syddansk Universitetsforlag.

- Harnad, S. (2005): To cognize is to categorize: Cognition is categorization. I: *Handbook of categorization in cognitive science*. H. Cohen & C. LeFebvre (red.). Oxford: Elsevier, 19-43. doi:10.1016/B978-008044612-7/50056-1.
- Hengeveld, K. & J. Rijkhoff (2005): Mundari as a flexible language. *Linguistic typology* 9(3). 406-431.
- Huddleston, R. & G.K. Pullum (2002): *The Cambridge grammar of the English language*. Cambridge: Cambridge University. doi:10.1017/9781316423530.
- Huddleston, R. & G.K. Pullum (2004): The classification of finite subordinate clauses. I: *An international master of syntax and semantics*. G. Bergh, J. Herriman & M. Möbärg (red.), 103-116. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Hunter, J. (1784): A grammatical essay in the nature, import, and effect of certain conjunctions. *Transactions of the Royal Society of Edinburgh* 1, 113-134.
- Jackendoff, R. (1973): The base rules for prepositional phrases. I: *A Festschrift for Morris Halle*. S.R. Anderson & P. Kiparsky (red.). Holt, Rinehart & Winston: New York, 345-356.
- Jacobsson, B. (1977): Adverbs, prepositions, and conjunctions in English: A study in gradience. *Studia linguistica* 31(1), 38-64. doi:10.1111/j.1467-9582.1977.tb00646.x.
- Jaworska, E. (1994): Prepositions and prepositional phrases. I: R.E. Asher & J.M.Y. Simpson (red.). *The encyclopedia of language and linguistics*. Oxford: Pergamon, 3303-3309.
- Jensen, E.S. (2016): Ordklassepotentiale. *Ny forskning i grammatik* 23, 92-106. doi:10.7146/nfg.v24i23.24646.
- Jespersen, O. (1924): *The philosophy of grammar*. London: George Allen & Unwin Limited.
- Lier, E. van & J. Rijkhoff (2013): Flexible word classes in linguistic typology and grammatical theory. I: *Flexible word classes*. J. Rijkhoff & E. van Lier (red.). Oxford: Oxford University. doi:10.1093/acprof:oso/9780199668441.003.0001.
- Mikkelsen, K. (1975): *Dansk ordføjningslære med sproghistoriske tilleg. Håndbog for viderekomne og lærere*. København: Lehmann & Stage.
- Mortensen, S.S. (2006): Temporale konjunktioner i dansk. *Ny forskning i grammatik* 13, 177-197. doi: 10.7146/nfg.v14i13.23838.

- Nguyen, M. (2019): Lokative pronominer og præpositionalfrasens struktur. *Ny forskning i grammatik* 26, 122-140. doi: 10.7146/nfg.v0i26.115997.
- Nguyen, M. (2020): *The adpositional phrase in Danish. On left located complements*. Aarhus: Aarhus Universitet, ph.d.-afhandling.
- Nguyen, M. (2021): Hvornår er præpositionsstranding i dansk umuligt? *Ny forskning i grammatik* 28, 121-140 .doi:10.7146/nfg.vi28.128787.
- Nissen, G. (2003 [1993]): *Overskuelig dansk grammatik og sproglære*. 3. udg. Kolding: Branner og Korch.
- Pullum, G.K. (2009): Lexical categorization in English dictionaries and traditional grammars. *Zeitschrift für Anglistik und Amerikanistik*. 57(3), 255-273. doi:10.1515/zaa.2009.57.3.255.
- Rask, K. (1993): *Det gule sprog*. Viborg: Grafisk Litteratur.
- Rehling, E. (1965): *Skriftlig form. Fremstillingens vanskeligheder*. 2. udg. København: J. H. Schultz.
- Rijkhoff, J. (2007): Word classes. *Language and linguistics compass* 1(6), 709-726. doi:10.1111/j.1749-818X.2007.00030.x.
- Seuren, P.A.M. (2004): The importance of being modular. *Journal of linguistics* 40(3), 593-635. doi:10.1017/S0022226704002786.
- Thackeray, W.M. (1965): *The Newcomes. In two volumes. Volume one*. London: Dent/Everyman's Library.
- Wiwel, H.G. (1901): *Synspunkter for Dansk Sproglære*. København: Det nordiske Forlag Ernst Bojesen.

Ordbøger, korpuser og internetkilder

Den Danske Ordbog: <https://ordnet.dk/ddo/forside>.

KorpusDK: <https://ordnet.dk/korpusdk>.

Retskrivningsordbogen: <https://roplus.dk/#ordbog/>.

<https://www.bt.dk/kendte/haengte-sig-efter-moderens-begravelse> (lokaliseret 17.1.2022).

<https://indkast.dk/nyhed/194251/se-vilde-billeder-inter-fans-indtagere-milano-i-ekstatisk-mesterskabs-jubel> (lokaliseret 17.1.2022).